

Walter Pietsch

Változó horizontok

A Kárpát-medence szűkebb-tágabb térsége az elmúlt kétezer évben számos politikai és társadalmi változás helyszínéül szolgált. Pannónia és Dácia provinciaként a Római Birodalom részét alkotta, színtere volt a népvándorlás egymást követő hullámainak, és a nyugat-európai Frank Birodalom formálódásának első időszakában részben a nagy-morva államalakulathoz tartozott.

A magyar honfoglalást követően az Árpád-ház jó háromszáz éves uralma új és szilárd fejlődési lehetőséget biztosított az egész térség számára, de a felívelést megtörték a tatárjárás megpróbáltatásai és a középkori Magyar Királyság mintegy kétharmadára kiterjedő, több mint százötven évig tartó (1526–1699) török hódoltság pusztításai.

A római időszak évszázadaitól egészen a török uralom végéig éltek zsidók Magyarország területén, fennálltak és tevékenykedtek zsidó közösségek az országban, de a változó és gyakran teljeséggel eltérő politikai és társadalmi hatalmi viszonyok miatt nem beszélhetünk ezeknek a zsidó gyülekezeteknek valamiféle sajátos egyedi fejlődéstörténetéről.

Ennek következtében a magyarországi zsidóság történetének modern feldolgozásai leginkább csak a zsidók újkori, 18. és 19. századi (ismételt) bevándorlásával kezdődnek. A korábbi időszak ábrázolása a történelmi munkák többségében valamiféle történelmi senkiföldje, amely nélkülözi az összefüggő ábrázolást.

Ezzel a dilemmával jelen könyv szerzője, Haraszti György sem tud – már csak feladatvállalása miatt sem – megküzdeni, de monumentális összeállításának most megjelent első kötete lényeges előfeltétele egy későbbi szintézisnek. Egy olyan feldolgozásnak, amely képes lesz a magyarországi zsidóság kétezer éves fejlődéstörténeti összefüggéseibe az újkort megelőző időszakot is beilleszteni.

Haraszti módszere a hajdani eseményeket számba vevő történelmi kronológia. Célja az egyes ismert események időbeli rögzítése, időtartamuk megállapítása, az ismert események közötti „üres” időszakok lehetőség szerinti egzakta áthidalása. Magyarország vonatkozásában ez a kronológia külön hangsúlyt fektet arra, hogy a tágan értelmezett eseménytörténet mellett valamennyi itteni zsidó szellemi törek-

vést, esetenként helyi inspirációt is regisztráljon. Másfelől a társadalom és kultúra vonatkozásában egy-egy adott korszaknak csak azok a fontos eseményei, személyiségei és művei kerülnek bemutatásra, amelyek a zsidó társadalom „belső története” szempontjából relevánsak és hangsúlyozottan visszhangra találtak a magyarországi zsidóság körében.

Módszertanilag a magyarországi zsidóság története iránt érdeklődő külföldi történészek és olvasók számára is új és messzire vezető távlatokat kínál az egyetemes zsidó történelem párhuzamos eseményeinek, társadalmi és kulturális jelenségeinek bevonása a „magyar” korpuszba. Harasztiinak hatalmas munkát kellett végeznie, hogy a magyarországi zsidó történelem menetének minden egyes körülhatárolható dátumához hozzákapcsolhassa az egyetemes,

egész Európára, sőt az egész ismert világra kiterjedő zsidó történelem kronológiailag adekvát adattát/eseményét.

Ez a párhuzamosság természetesen nem parttalan. Az egész munka során Haraszi szigorúan ragaszkodik annak a célkitűzésnek az érvényesítéséhez, hogy az adott időszakokban csak azokat „tényeket/jelenségeket” szerepelteti, amelyek hosszabb távon az egész zsidó kultúrközösség jövője számára meghatározó jelentőséggel bírnak. Első pillanatra is feltűnik, hogy az egyetemes zsidó történelem eseményei közül a Magyarországgal közvetlenül határos országok zsidóságának történetét preferálja. Haraszi tudatosan egy közös kelet-közép-európai térben helyezi el a középkori magyarországi zsidóság történetét. Felvállalva ezzel, hogy a szomszédos országok zsidóságának „felülreprezentáltsága” az egyetemes zsidó történelem szempontjából esetleg aránytalanságokhoz vezet(het).

Az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézetének kiadásában (Budapest: 2014) most megjelent munka (Haraszi György: *Pannóniától Magyarorszáig* A magyarországi zsidóság annotált kronológiája az előidőktől napjainkig I *Hágár fölőjén: A kezdetektől az ország három részre szakadásáig*) egy 6 kötetre tervezett, a magyarországi zsidóság egész történetét átfogó kronológia első része, amely az alábbi hét fejezetre tagolódik:

- a/ Zsidók a római Pannóniában
- b/ Zsidók a Kárpát-medencében: a népvándorlástól az első ezredfordulóig
- c/ Az Árpád-házi királyok első évszázada
- d/ Zsidók a Magyar Királyságban: a szabolcsi zsinattól (1092) IV. Béla privilégiumáig (1251)
- e/ Az utolsó Árpádoktól a Nagy Lajos-féle kiűzetésig (1360 körül)
- f/ Visszatelepülés: a zsidó közösségek megszilárdulása (1360/70–1470)
- g/ A hanyatlás évtizedei, az újabb kiűzetés (1480/90–1541)

A kronológia láncára felfűzött események tartalmilag – lehetőleg teljességgel – felölelik mindazokat a „környülállásokat” (feltételeket és hátrányokat), amelyek az ebben a korban szellemileg és társadalmilag magába zárt zsidó (nép)csoporthoz magyarországi ágát arra készítették, hogy saját és környezetét történetét inkább csak rezignáltan elviselje, mintsem aktívan alakíthassa. Minden külső kényszer és csábítás ellenére tovább élt a zsidókban ősi hazájuk, a Szentföld iránti vágyakozás. Ez határozta meg gondolkodásukat és környezetük iránti viselkedé-

süket, különállásuk, „másságuk” ebben az időben mind maguk, mind környezetük számára nyilvánvaló volt.

A most napvilágot látott első kötetben a metodikai bevezető és az adott korszak magyarországi zsidó történelmét összefoglaló tanulmányt követő, 273 oldalra terjedő annotált főszöveg mellett egy 45 oldalnyi nagyon gondosan és aprólékosan felépített teológiai és történelmi fogalomtár is található, amely a kronológiában előforduló valamennyi releváns héber és jiddis nyelvű szakkifejezést, fogalmat stb. alfabetikus sorrendben taglalja. Az impozáns tudományos munka végén egy 25 oldalas bibliográfia veszi számba a kronológia összeállításánál hasznosított forrásokat és szakirodalmat, ezzel is segítve az egyes részletek iránt bővebben érdeklődő olvasót.

Terjedelmi okokból eltekintek az első kötet egy-némely elemének diszkutálásától, és lezárásul csupán Haraszi munkájának, a magyarországi zsidóság története annotált kronológiájának helyét az egyetemes zsidó történelemmel foglalkozó művek sorában szeretném jelezni. Haraszi könyve módszerintelligens példamutató módon kapcsolja össze a magyarországi zsidóság történetét a tőle korábban gyakran sajnálatosan elválasztott, más releváns országok zsidóságának *corpus separatum*nak tekintett történetével. A külföldi és magyar történészeknek, illetve a történelem iránt érdeklődő olvasóknak ezután közvetlenül módjuk lesz saját országuk és Magyarország zsidósága egyidejű eseményeinek, soruk alakulásának összehasonlítására, a minták, hatások és kölcsönhatások vizsgálatára anélkül, hogy fáradságos (és nyelvileg nehezített helyi) kutatást kellene végezniük. Ezentúl a külföldi történészek közvetlenül hozzáférhetnek egy korábban számukra szinte teljességgel elzárt esemény- és adatállományhoz. Haraszi hatalmas adattömeget görgető, évtizedes türelemmel és fegyelemmel készült összeállításának eredményeképp a magyarországi zsidók története ismét elfoglalhatja tényleges történelmi helyét az egyetemes zsidóság krónikájában.

Kíváncsi volna, hogy ez a kronológia fordításban a világnyelvek egyikén, netán az Interneten is, mihamarabb hozzáférhetővé váljék. Ez sokat segítené annak a nyelvi akadálynak a leküzdésében, ami jelenleg sok külföldi érdeklődőt visszatart a mű tüzetesebb tanulmányozásától.

LEVELEKI GYÖRGY FORDÍTÁSA